DO NOVOGA KLASA

Zli kišni novembar, vlaga briždi iz svakog busena i svake rupčage u kamenjaru.

Kosti vladičine opet steže bol – nikud se pomjeriti ne može, pa samo čeka da mu bude malo lakše, ne bi li se na konju skrajnuo u malo blaže podgorje: na Karuč ili u Stanjeviće.

Ako vladika čeka da mu bolovi oduminu, ne čekaju potrebe narodne i neprekidno ga nekud zovu. Prošle je zime dolazio na Njeguše da miri Vrbice s Erakovićima, a već su među njima bile pale tri mrtve glave. Pristali su na umir i sačinili sentencu, koju vladika «za višu jakost» potvrdi pečatom i potpisom.

Prisjeća se, kako je prošle godine, u ljeto, imao grdne muke zbog neposluha crmničkoga: knez sotonićki držao je kod sebe Perazića, koji je odbjegao iz Reževića; vladika je uzalud molio da se tome čovjeku ne pruža nikakva zaštita, ali na svoja pisma ne odgovora dobijao nije.

Pa ga i to sad boli, možda češće no oboljele noge. I sve mu se čini da je zanemogao i oslabio više zbog napora i zbog samovolje crnogorske nego od starosti. Osjeća da ga mnogo cijene i vole, ali da ima dosta nezahvalnika (kako tone u dublje godine, izgleda mu da ovih drugih ima sve više). I jadikuje u sebi pismima: »Ja ne prestah u ljetnje i zimlje doba, idući s jednoga mjesta na drugo, za prekratiti vašu domaću rat i krvoproliće, koje bješe na sve strane među vama»... «Ja vidim da ću i dušu izgubiti, kako sam i zdravlje izgubio.»

Tako je bilo dok je mogao po svojoj zemlji hoditi. Tada sebe nije žalio. Ni sad sebe poštedio ne bi. Ali, ponekad ne može da se krene, pa jadikuje više no što bi mu dolikovalo. I samo govori o mirnom životu, o miru koji valja čuvati na sve strane i prema svakome, i među Crnogorcima i na granicama neprijateljskim. Krivo mu je što ga mnogi ne razumiju, pa se pred sobom kune:

«Onaj odozgo mi je svjedok, ne želim mir radi nekakva dobra svoga, niti mir želim zato što sam ja od umora posustao, pa ne mogu letjeti kud bi me žudnja povukla, niti stoga što sam postao strašljiv, pa se kao bajagi bojim za ovu svoju staru čapru. Ako sam u miru radio, to sam činio radi nevoljne sirotinje i radi djece. »Ali, eto, ima i takvih kojima nijesu po volji vladičini savjeti. Dočuo je kako oni govore:

Vladika ne može hoditi nikuđ, pak mu je žao da mi ove gradove uzmemo, jer se neće njegova, nego naša slava i poštenje i naše junaštvo brojiti, zato svijema razbija da ne ratujemo s Turcima, nego sad ili ikad udrimo, neka mu žalost do kraja bude...

«Istina je da nikud ne mogu, ali je istina i to da mi krvava slava nikad mila nije bila; ni kad sam bio mlad i lak, ni kad mi je sablja krvozovna poigravala u ruci; htio bih da to svako zna – milije mi je što sam slogu među Crnogorcima gradio i što sam makar i manji broj žrtava sačuvao održavajući mir na granicama, milije mi je to no sve dobijene bitke i sva pusta slava koja za tim bitkama ide; ko u to ne povjeruje, taj me nikad poznao nije niti će me poznati!»

A sad je opet novembar, zli kišni novembar i od vlage su pocrnjeli zidovi manastirski; planina se ovila maglama i već se naježila od bliska snijega.

Valjalo bi da vladika krene na zakazani umir između

Katunjana i Doljana i da ih, kao obično, moli: «Dajte jedni drugima tvrdu vjeru do novoga žita» (nerodica je i glad, pa rokovi za umir nijesu više praznici, no dani prvoga snoplja – upravo ti dani vraćaju dobru volju i vjeru u život). Morao bi da ode na taj umir. Doljani su krivci, nanijeli su teške rane Katunjanima. A ovi im se osvetili ljuto i čak ih raselili, iz korijena ih iščupali. Zna vladika da je to najstrašnija kazna, pa poručuje Katunjanima: «A znate i vi da bi bolje za njih bilo da ste im deset ili dvadeset glavah posjekli, nego li što su poharani i opaljeni ostali, jer da nijesu kuće i ostalo izgubili, mogla bi se opet ostala čeljad nekako okopirkati i održati živa, ma su i u to oni krivi, no nijesu svikolici jednako skrivili... a platiše svi i svoje kuće i drugo imuće izgubiše.»

Stoga moli da se Doljani vrate u Do i da s Katunjanima prebiju zlo i da se o dobru počne misliti.

Ali, ne može poći na umir. Ostaje opružen na dugačkoj postelji i potanko kazuje Stefanu Lazareviću šta će činiti i šta umjesto njega govoriti umirnicima.

A onda uzima krst i prinosi ga svojim usnama i prsima i steže ga uza se kao jedinče, kao uzdanicu.

I sklapa oči za tren.

I ranije je slao popa Josifa s krstom da miri Paštroviće i Gluhodoljane. Nije mogao kročiti k njima, a bojao se da narod ne kaže: «Da šće vladika, mogaše ovo zlo preteć!»

«Ne, sebe prevariti ne mogu: ovo je obična mrtva stvar, iako je ukrašena srebrom i brilijantima – njen sjaj je studen, bez duše. Ali ja bih htio da ova stvar odnese među Crnogorce nešto od moje želje i moje duše. Ne bih da ovim načinom varam svoje Crnogorce, da im lažnim sjajem oči zasjenjujem, no – ako bi ikako moglo – da umjesto krsta vide mene samog među sobom i da umjesto ovog nijemog srebra čuju moj glas, moj savjet ili prijetnju i opomenu.»

Pa predaje krst svešteniku do sebe i hita da dovrši poslanicu Katunjanima: »Šaljem vam sveštenika Stefana Lazarevića, koji će vam prenijeti moju poruku; on će biti među vama, s mojijem krstom jesto mene samoga, zašto ja doći ne mogu od bolesti koju imam u noge.»

SADRŽAJ POGLAVLJE 58.